

ТАК СКІЛЬКИ НОБЛЮ РОКІВ?

В'язні ворота до містечка Нобель, періоду XI-XIII століття (Реконструкція).

ПРО це ніхто не знає і, напевно, визначення точної дати, коли перша людина осіла на березі чудового польського озера, довго залишатиметься таємницею. Адже, на навколишніх пісчаних дюнах, археологи знаходять сліди прадавніх людей кількох історичних діб. Як каже провідний фахівець історії кам'яної доби інституту археології Національної Академії Наук України, професор Леонід Залізняк, із котрим довелося познайомитися влітку цього року, – «Ваш Нобель – то цілий клондайк по вивченню історії найдавніших часів, а особливо – періоду кам'яної доби, у межах всієї України». Такому авторитетному твердженню не вірити не можливо, адже пан Леонід не одне десятиліття ґрунтовно вивчає археологію польського регіону й не один раз побував із експедиціями у Ноблі.

шої письмової згадки, у ті дні святкувало не дев'ятсот, а лише 838 – річчя. Бо перша згадка про Нобель відноситься до 1158 року. І, власне, не про саме село, а про так звану Небельську волость, як читаємо про це в Літописі Руському: «Ся же блаженна княгиня із князем своїм велику мала любов до церкви, Святої Богородиці і до отця Феодосія, ревно наслідуючи отця свого Ярополка. Сей бо Ярополк оддав монастиреві все добро своє, Небельську волость, і Деревську, і Луцьку, і маєтності навколо Києва...». Князь Ярополк Ізяславич, про похорону якого цілих волостей на Київській печерській монастир йдеться в літописі, був князем Володимир-Волинським і убитий 1087 року по дорозі до Звенигороду, в ході братовбивчих міжусобиць за княжий престол. «Повість Времених літ» придлила багато уваги вбивству Ярополка і характеризує його як побожного, лагідного, братолюбивого князя. Пізніше православною церквою його канонізували як святого. Тому не дивним виглядає те, що князь цілі волості віддавав на користь

давнього городища, біля теперішньої церкви, вчені не виявили артефактів, які б відносилися до одинадцятого століття. Хоча артефакти пізнішого, дванадцятого століття, чисельною групою зустрічалися як і на метровій глибині, так і на видувах біля самої поверхні ґрунтів. Складалося враження, що життя в Ноблі, як у класичній новелі, почалося у вік першої писемної згадки. Утім, археологічне шурфування, як зазначив пан Андрій, подібне до заглядання в замочну дірку – тільки світло видно, а що далі діється – то таємниця. Зрозуміло, що лише систематизовані археологічні розкопки можуть розкрити й заглибити нас у картину життя Нобля в часи Київської Русі.

Здавалось, таємниця залишається, – про село немає ранішніх згадок, ніж за 1158 рік, але тут зіграв свою роль його величність випадок, котрий й змусив зайнятися написанням цього матеріалу – розвідки про минувшину рідного мені села. Села, котре, завдяки своєму чудовому однойменному озеру, перебуває на вистах чи не всіх жителів області, я вже не говорю про жителів району чи навколишніх сіл.

Давно знайомий із рівненським письменником, дослідником української міфології, краєзнавцем, нашим земляком (народився в Серниках) Валерієм Войтовичем. При черговій зустрічі, отримуючи із рук пана Валерія нову його книгу «Степанський край», почув із уст

умислих со своєю княгинею Анною і з дітьми своїми: с сином своїм Ізяславом і Мьстиславом, Ярославом і Всеволодом, Борисом і Глебом, і со всіма дітьми, і з боляри своїми третіє богомоле епископию постави в Турове в лето 6513.

І придах к ней городи с погости в послушание и священіе и благословенне держати себе Туровскої епископии: Пинск, Новгород, Городен, Слоним, Берестей, Волковисек, Здитов, Небле, Степан, Дубровица, Височко, Случеск, Копил, Ляхов, Городок, Смедянь.

І поставих перваго епискупа Фому.

І придах села, виногради, землі бортніе, волости со всіми придатки, озера, реки, тако і в мите, і на торгу, і на перевозах десятую неделю, десятия пенязі и от жита десятая копа Святому Спасу и Святеи Богородици по всем городом, по всеи епископии, занаже се урядих и уставих в первих.

А кто преступид или преступит управление, да будет осужден с теми, их же отлучиша святыи отци седми соборов.»

Цей текст є копією уставної грамоти великого князя Володимира про заснування Туровської єпархії. Вміщена вона у збірнику уставних грамот, який виданий в середині 17 століття і зберігається у Російській державній бібліотеці. Відредагована до тогочасних мовних вимог, ця грамота була ще раніше, у 14 – 15 х століттях. Отже, записуючи у п'ятерик відомості про заснування Туровської єпископії, Іосиф Тризна посилався на давні документи, котрі йдуть ще із часів святого князя Володимира. Таким чином, перераховані у грамоті міста на той час вже жили повноцінним господарським життям.

Дивує інше: – маючи таке вагоме історичне джерело, міста сусідньої

Ноблі. Утім, історична наука веде відлік часу того чи іншого поселення не від археологічних знахідок (хоча вони і відіграють чималу роль), а від першої, зафіксованої в літописах чи історичних документах, згадки. До того ж, такі документи повинні бути визнані історичною наукою різними країн і автентичні відповідному часовому проміжку. Фальсифікації й підробки в історії часто дорого коштують тим, хто сильно надіється на них. Історію, як і Бога, не обманеш, за одну помилку може страждати не одне покоління, а той й ціла нація, котра у неправильно визначених датах розміряє свою історію хибним шляхом. Таке ідеологічно спотворене трактування може суперечити історичним реаліям сусідніх народів, країн, всесвітньому процесу історичного розвитку тощо.

За моєї пам'яті, влітку 1996 року, на рівні району, Нобель вже святкував своє 900 річчя. Чи не все село тоді зібралось на майдані, біля школи. Прибули гості із району, сусідніх сіл, діяла виставка народних умільців, були розкладені фотоальбоми із літописом села, кілька годин тривала святкова концертна програма. До слова запрошували поважних гостей, шанованих земляків. Було надане слово й мені. І, на превеликий мій сором та жаль, жоден із нас, тих, хто виступав, не назвав причини, чому ми саме в цей день святкуємо дев'ятсотріччя села, в яких історичних джерелах записана ця дата? Усі були під ефірною святкового дійства й можливість більш – менш культурно відпочити від трудових селянських буднів. А якщо по правді, то село, згідно пер-

монастиря. Якщо взяти до уваги рік смерті Ярополка і те, що за його життя навколо Нобля існує ціла волость, то поселення на той час мало неабиякий соціальний та економічний вплив на Поліссі й досягло значного рівня господарського розвитку. І все ж, чіткої дати, яка б свідчила про село 11 століттям немає. Допокі що! Цікавіше буде далі! Імовірно, на той час поселення, заховане у польських болотах, не відіграло значної ролі в політично – адміністративних процесах Київської Русі й стояло осторонь літописних фіксацій. Згадали літописці про нього аж наступного, 12 століття, пов'язуючи цю згадку із дочкою боголюбивого князя Ярополка Анастасією, дружиною мінського князя Гліба Всеславича, котра, як бачимо із літопису, також була побожною, як і її батько. Але закарбуймо у пам'яті, що Ярополк Нобель дарував Печерському монастирю за свого життя, а це було приблизно на початку другої половини одинадцятого століття. Отже, святкування «ювілею» села у 1996 році було не таким й безпідставним, принаймні, від часів князювання Ярополка до свята села пройшло більш років, ніж від літописного згадування.

Влітку, нинішнього року, мені довелося допомагати групі археологів інституту археології НАН України, на чолі із старшим науковим співробітником інституту кандидатом історичних наук Андрієм Томашевським, проводити археологічну розвідку – шурфування на території села. В усіх чотирьох закладених шурфах, а два із них були закладені на місці

автора: «Особливо прошу звернути увагу на матеріал, який я подаю на сторінці сорок три, я думаю він зацікавить і вас!»

В анонсованому матеріалі автор подає відомості про те, що князя Степань має вік понад тисячу років, і наводить джерело, яке свідчить про першу письмову згадку містечка. Йдеться мова про рукописний Києво – Печерський п'ятерик, писаний архимандритом Іосифом Тризною 1647 – 1656 року. В ньому перераховуються міста, котрі 1005 року належали до Туровської єпархії, під час її заснування київським князем Володимиром. Ось тут, поряд із відомими Пінськом, Туровим, Дубровицею, Степанно й іншими містами, згадується і Нобель. Зізнаюсь, посилення на цей документ мені були відомі давно, і я його вважав відповідним дати написання п'ятерика Іосифом Тризною – тобто серединою 17 століття. На той час перераховані міста вже відігравали чималу роль в історичному процесі на Поліссі. І навіть те, що сусідня із нами Дубровица, згідно цього документу, змінила дату свого літочислення і помпезно, у 2005 році, відзначила тисячолітній ювілей, а за нею й сусідній Височок, не переконували мене в правдивості інформації. Але ознайомлення із дослідженням пана Валерія і особливо додаток, який він подав наприкінці розділу, змусило визнати, що я помилявся. Для цього подаю на суд читачеві мовою оригіналу уривок тексту.

Додаток (о постановленні туровської епископии)

«Се аз, князь великий киевский Василий, нарицаемый Владимир,

історичне джерело, міста сусідньої Білорусі ведуть своє літочислення від інших дат. Наприклад, сусідній Пінськ у 1997 році святкував лише своє 900 річчя, хоча, принаймні, повинен бути старішим на дев'яносто два роки! Що це – недогледі історики? Чи свідомо ігнорується грамота князя Володимира? Не нам судити! Можливо, в білорусів є свої міркування щодо правдивості цього документа. А, можливо, тамтешні чиновники від культури й історії, недоглядавши власної помилки, просто ігнорують нове джерело й не спішають виправлятися. У випадку із Дубровицею було все по іншому. У 1983 році, як знаємо, сусідній райцентр святкував 800 річчя, але по надходженні нових фактів, за двадцять два роки «постарів» аж на двісті років, і для цього, як бачимо, є реальні підстави. Як і Степань, описуючи котру, Валерій Войтович вважає тисячолітньою.

Як бачимо, є підстави і нам починати літочислення Нобля від 1005 року. Отже, за три роки найстаріше село району має відсвяткувати перше десятиліття у новому тисячолітті свого життя. Уважно дослідивши й співставивши усі факти й відомості, я переконаний, що воно так і є. Нобель насправді старіший від згадки в Літописі Руським на сто п'ятдесят три роки. Але й це, можливо, не остання дата, адже історія поступово розкривається в усіх своїх загадкових таємницях, тримаючи в напрузі усіх, хто нею цікавиться.

ПАВЛО ДУБІНЕЦЬ,
член Національної спілки
краєзнавців України